

A Soproni Szemle 1964. évi harmadik számában Faragó Sándor „Adatok a kapuvári temető történetéhez” címmel fontos településtörténeti adatokat közölt.¹ Az utóbbi években végzett kutatások során számos olyan forrás került napvilágra, amely lehetővé teszi, hogy az említett közleményben foglaltakat kiegészítsük, illetve pontosítsuk.

A templomok körüli, közegészségügyi szempontból aggályos temetkezés megszűntetésének és a temetőknek a települések belterületén kívül való kijelölése elhúzódó folyamat volt. Jelentős állomása volt Mária Terézia 1771. évi uralkodói, majd a Királyi Helytartótanács 1777. évi (országos érvényű) rendelete, amely azonban a vele szemben megnyilvánuló ellenállás miatt nem hozta meg a kívánt eredményt.² Számos helyen továbbra is a templom körül (vagy magában a templomban) temetkeztek. Kapuváron a 18. századi, nyugat-keleti tájolású³ barokk templomot 1808-ban a torony kivételével lebontották és a megmaradt toronyhoz északi irányba új, klasszicista stílusú templomot építettek.⁴ Az építkezés és a vele járó tereprendezés alkalmat kínált a templom körüli temető felszámolására. Az uradalom által új temetkezőhely céljára felajánlott terület a Kis-Rába bal partján, az irtásvisszaváltások során a belső majorhoz csatolt különböző rendeltetésű kertek közé ékelődött. Mivel a város akkori lakott területén kívül terült el, fekvése megfelelt a bő három évtizede érvényben levő királyi rendeletnek.⁵

Kiterjedésének meghatározására Faragó Sándor az akkor rendelkezésre álló adatok alapján tett kísérletet.⁶ Következtetéseit Kapuvár 19. századi térképei⁷ alapján némiképp módosíthatjuk. A temető nyugaton az egykori India majorba vezető útig⁸ terjedt. Délről a mai Kölcsey utca, keletről a Kis-Rába régi, a szabályozás előtt a mainál nyugatabbra kanyargó medre határolta. Északon

¹ Faragó Sándor: Adatok a kapuvári temető történetéhez. SSz. 18. (1964), 268–270.

² Sopronban az arra az időre megtelt Szent Mihály temető felmérése és kibővítése a királynői rendeletet követően 1775-ben kezdődött (Nováki Gyula: A Szent Mihály temető második csontház-kápolnája. SSz 17. (1963), 75–74. Lásd még: ifj. Kodolányi János: A temetők és temetkezések rendjének szabályozása a XVIII. században. Néprajzi Közlemények IV/4. (1959), 245–253.

³ Az 1766. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv a templomot ugyan kelet-nyugati (ab oriente ad occidentem) tájolásúnak írja (Győri Egyházmegyei Levéltár, I. Püspöki Levéltár (=ELGyPL), e. Canonicae Visitaciones, Kapuvár, 1766.), azonban nehezen tartom elképzelhetőnek, hogy a középkori előzmények nélküli 18. századi templom ebben a korban már szokatlan módon keletelt szentéllyel, a Fő térnek és a várkastélynak háttal épült volna fel, amelynek a tér nyugati oldalának telekosztása is teljességgel ellentmond.

⁴ Ez azonos a mai templom főhajójával.

⁵ A kapuvári rk. plébánia levéltára (= RkPLK), Liber Defunctorum, 1808. május 6. Közli: Faragó 1964, 269.

⁶ Rábaközi Muzeális Gyűjtemény, Kapuvár, Régészeti Adattár 2, 13.; Faragó 1964, 269.

⁷ Hadtörténeti Intézet Térképtára, II. katonai felmérés, 50/XXIV (1845.); OL, S78. Kataszteri térképek, Kapuvár, 1856.

⁸ Ma Cseresznye sor.

valószínűleg nem terjedt ki a mai húsgyárig, kerítése, illetve árka a Cseresznye sor 11. és a Batthyány utca 32., 39. számú házak telkén húzódnak. Bejárata feltehetően északnyugaton nyílt, megközelítése pedig a *Major utca*⁹ felől, az egykori major északi oldalán húzódnó közön át történt (1 kép).

1. kép. Az „ótemető” területe Kapuvár 20. századi (1950) térképére vetítve.

Tolnay Ferenc kapuvári apátplébános végrendeletében 35 forintot hagyott az általa 1808-ban felszentelt temetőben felállítandó kökereszt elkészíttetésének költségeire és fenntartására.¹⁰ 1830-ban még egy dísztelen, corpus nélküli kereszt állt a temetőben.¹¹ Az 1831 körül elkészült, és egy pajtában „minden kártételnek” kitéve tárolt Tolnay féle kereszt felállításához Kapuvár mezőváros elöljárósága és

⁹ Ma Damjanich utca.

¹⁰ ELGyPL, 1. Egyházmegyei Hatóság iratai, b. Acta parochialia, Kapuvár, 1839. június 24.

¹¹ ELGyPL, 1. Egyházmegyei Hatóság iratai, e. Canonicae Visitationes, Kapuvár, 1830.

Szalontay György plébános 1833-ban, majd 1839-ben is hasztalan kérte a megyéspüspök hozzájárulását.¹² Ebben a temetőben erre feltehetően már nem került sor, hiszen időközben napirendre került egy új temetkezőhely kijelölése és megnyitása.

1840-ben Sipőcz János bíró és Pap Péter öregesküdt Kapuvár mezőváros közönsége nevében levélben fordult Sztankovics János győri megyéspüspökhöz, amelyben előadták, hogy az 1808-ban felszentelt „ó-temető” már olyannyira szűk, hogy „... az új sírok a még nem igen régi sírok hegyé ásatnak, a hol gyakran még meg sem romlott koporsók hányatnak fel”.¹³ 1853-ban a kapuvári plébánia és az uradalom területcserében állapodott meg. Ennek értelmében az egyházközség átadta a régi temető területét az uradalomnak, az uradalom pedig a plébánost az úgynevezett „Gyura kert”-ben ugyanakkora területtel elégítette ki. Zerpák Antal plébános az új temetőt a Kis-Rába jobb partján fekvő „liba gyöp” melletti „templom földjé”-ből hasított ki.¹⁴ Mivel az ótemetőbe való temetkezés oly módon szűnt meg, hogy az ott nyugvók sírjainak gondozása, látogatása a továbbiakban nem volt lehetséges,¹⁵ a szerződés negyedik pontja szerint az uradalom, „... azon halottaik eránt pietással viseltető buzgó keresztényeknek, kik azoknak hulláit és keresztjeit az új temetőbe áthordani ohajtják, erre egy év lefolytaig szabadságot ad”.¹⁶ Az új temetőt 1854. április 8-án, virágvasárnap szentelte fel Szebényi Antal veszkényi plébános, kerületi esperes, Zerpák Antal kapuvári plébános, Legény Ádám és Lőrincz József segédlelkészek közreműködésével.¹⁷ Az exhumált maradványok és a sírjelek (egy részének) átszállítása és újbóli megáldása a plébános feljegyzése szerint 1855. április 17-ig megtörtént.¹⁸

¹² ELGyPL, 1. Egyházmegyei Hatóság iratai, b. Acta parochialia, Kapuvár, 1833. szeptember 26., 1839. június 24.

¹³ Uo., 1840. szeptember 7.

¹⁴ Uo., 1854. március 26. Jelenleg is ez Kapuvár köztemetője.

¹⁵ Az uradalom ugyanis a birtokba vett területet, illetve az oda vezető utat lezáratta.

¹⁶ ¹⁶ ELGyPL, 1. Egyházmegyei Hatóság iratai, b. Acta parochialia, Kapuvár, 1854. március 26.

¹⁷ „Cemeterium novum ex agris Ecclesiae excisum, die 8^a Aprilis, utpote Dominica Palmarum benedictum est, una cum cruce per Adm[odum] R[everendum] D[ominum] Antonium Szebényi Parochum Veszkényiensem, et Districtum Kapuvariensis Vice Arch[iepiscop]i Diaconum adstantibus Dominis parochis Antonio Zerpák; item Adamo Legény, et Josepho Lőrincz Cooperatibus.” RkPLK, Liber Defunctorum 1854. április 8. A temető megnyitását Faragó Sándor (nem tudni, mi okból) 1865-re teszi (Faragó 1964, 270.).

¹⁸ „Corpora (ossa) nonnullorum fidelium pridem defunctorum, cruce[m] lapideam habentium de veteri ad novum cemetarium translata s[un]t, et novitus benedicta p[er] me Antonium Zerpák Parochum Kapuvariensem; Corpora vero R[everendi]ss[im]i Domini Francisci Tolnay Abbatis, et Parochi Kapuvariensis, simul cum A[dmodum] R[everendi] D[ominum] Georgii Szalontay, eiusdem oppidi Parochi ossibus benedicta, et translata sunt per A[dmodum] R[everendum] D[ominum] Antonium Tolnay parochum Czenkiensem, die 17^a Aprilis, 1855.” RkPLK, Liber Defunctorum 1855. április 17. A kapuvári temetőre vonatkozóan az egyes parcellákban eltemetettekéről csak az 1920-as évektől kezdődően vannak feljegyzések, így ma már nem tudjuk megállapítani, hogy az „ótemető”-ből hány halottat exhumáltak, illetve temettek újra.

A temető központi részén évekig csak a régi temető számára készült, hányatott sorsú Tolnay féle kereszt állt.¹⁹ Hamarosan fölmerülhetett egy temetőkápolna emeltetésének gondolata, hiszen a kapuvári Lukácsi József néhány évvel később, 1858-ban kelt végrendeletében így rendelkezett: „Ujjan felállítandó kápolnára örökös alapítványul hagyok 2 pf-tott. Kamatjából mise.”²⁰

A kápolna építtetését a szeretet társulat indítványozta, s erre a célra felesleges pénzt is felajánlotta, „... így a’ temető kápolna építése a’ szeretet társulat pénztárából, és a buzgó hivek adakozásaiból végre hajtván Jézus sz Keresztyének felmagasztalására 1863^{ik} év November 1° napján felszenteltetett. [...] Ez időben hivataloskodtak: város plebános: Thury Mihály; káplányok: Schimpök Antal, és Tóth Alajos; mester: Németh Ferencz; a’ szeretet társulat elnöke: Thury Mihály plebános, al elnök: ör[eg] Böhm János; jegyző: Kunczi Mihály; kis bíró: Áts Antal; a kápolna egyház atya: ör[eg] Mohl József; város bíró: Csóka György. Méltóságos Simor János ur győri megyés püspök a’ kapuvári hivek iránt mutatott szivességéből Jézus keresztyével fel ékesített igen diszes oltárt ajándékozott. Főmélt[óságú] herczeg Eszterházy Pál ur öt ezer cserép zszindelt ajándékozott. A’ kápolna harangjait méltóságos Simor János ur, győri megyés püspök rákosi²¹ várában szentelte fel, a’ nagyobbik harangot a’ Boldogságos Szüz tiszteletére, a’ kisebbiket pedig Sz Mihály főangyal tiszteletére, october 26^{án} 1863.” – jegyezte fel Thury Mihály plébános a kápolna felszentelésének napján²² (2. kép).

¹⁹ Feltehetően 1890-ig, a mai temetőkereszt felállításáig. RkPLK, Alapítványok; ELGyPL, 1. Egyházmegyei Hatóság iratai, e. Canonicae Visitationes, Kapuvár, 1873.

²⁰ Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (= GyMSMSL), IV. 182/5. Kapuvári cs. kir. vegyes szolgabíróság iratai, Hagyatéki iratok, Lukácsi József végrendelete, 1858. Az idézett szövegben szereplő pénzösszeg pengő forintban értendő.

²¹ Ma Fertőrákos.

²² RkPLK, Iktatott iratok, 1863/1.

2. kép. A Szent Kereszt-kápolna a kapuvári temetőben.
Ifj. Storno Ferenc akvarellje, 1896. (Magántulajdon)

A kápolna fenntartásának költségeit a szeretet társulat pénzéből, a hívek adakozásából és a kápolna perselypénzéből fedezték. Mindezek mellett az egyházközség úgy rendelkezett, hogy a halottnak való harangozásért beszedett pénz is a kápolna jövedelmét gyarapítsa, továbbá: akik „szebb helyre”, úgymint a Tolnay féle kereszt vagy a kápolna körül akarnak temetkezni, a kápolna pénztárába fizessenek két forintot.²³

Kapuvár község képviselő testülete Magyarország ezeréves fennállásáról 1896. május 10-én díszközgyűlés keretében emlékezett meg. Wacha Antal községi jegyző köszöntő szavai után a testület határozatot hozott arról, hogy a temetőben, a Szent Kereszt tiszteletére 1863-ban fölszentelt kápolna helyébe a magyar millennium emlékére nagyobb, díszesebb kápolnát emeljenek, „... emeltetésének dicső nemzeti alkalmát, valamint a kápolna létrejöttének körülményeit” pedig márványtáblán örökítsék meg. Ez alkalomból a kápolna kivitelezésének költségeihez báró Berg Gusztáv nagybérő 1000 forintot adományozott, továbbá felajánlotta, hogy az építkezéshez szükséges téglát és tetőcserepet ingyen biztosítja.²⁴

²³ Uo.

²⁴ GyMSMSL, V. 27. – Kapuvár nagyközség iratai, Képviselőtestületi jegyzőkönyvek 1896. május 10.

3. kép. Ifjabb Storno Ferenc terve a kapuvári temetőben építendő kápolnához. (SOM-STT 84.43.18.)

A képviselőtestület 1907. november 31-i gyűlésén döntést hozott arról, hogy a millenniumi kápolnát a következő év tavaszán felépítteti. A Szent Kereszt-kápolnát rövid, három évtizednyi fennállása után lebontották, majd a képviselőtestület megbízta Vermes György főerdészt, hogy az építkezés helyszínrajzát készítse el. Az épületre kiírt pályázatra több építész is nyújtott be költségvetést és tervrajzot, amelyek közül ifjabb Storno Ferenc költségvetését és rajzait ismerjük²⁵ (3. kép). Rajta kívül Bánszky Mihály budapesti műépítész, a gartai templom tervezője is pályázott. Az 1908. évi február 8-án tartott rendkívüli közgyűlésen a jegyző Bánszky költségvetését és bemutatott terveit ajánlotta elfogadásra. A javaslat körül vita alakult ki, ezért Seligmann Kelemen képviselő indítványára Varga József községi bíró név szerinti szavazást rendelt el. A szavazás eredményeképpen 21 „igen” szavazattal, 9 „nem” ellenében a testület Bánszky Mihály építész második tervét fogadta el 12.000 koronás kiviteli költséggel. Továbbá elhatározta, hogy ha Bánszky az összeget nem fogadja el, akkor terve alapján a kivitelezést nyilvános árverésen adják ki. Kikötötte azt is, hogy az építkezésnél a kapuvári iparosok elsőbbséget élvezzenek. A várható

²⁵ Soproni Múzeum, Storno Tervtár (= SOM-STT) 84.43.10–18.

költségekre, illetve a község szűkös anyagi helyzetére való tekintettel a testület úgy határozott, hogy a győri káptalantól korábban fölvelt jelzálogos kölcsönre nézve „... megkérjük a nagyságos és főtisztelendő káptalant, tekintve az ideális és vallási célt, megengedni és tudomásul venni sziveskedjék, hogy községünk 2 éven át tőkét nem törleszt, hanem a megfelelő összeget az építési költségre fordítja”.²⁶

A februári ülés határozatai után Bánszky Mihály a kápolna kivitelezését nem vállalta el. A következő, március 4-i képviselőtestületi ülésen a jegyző felolvasta a soproni Vogel József okleveles mérnök, építési vállalkozó ajánlatát, amely értelmében a kápolnát Bánszky 17.811 koronás terve alapján 15.000, a 13.489 koronás terve szerint pedig 12.000 korona költséggel felépíti. Az ajánlat felolvasását követően Varga József bíró ismertette Vető István vendéglős és neje, Leiwolf Cecília végrendeletét, amelyben a kápolna építési költségeihez 3000 koronát hagyományoztak. Ez után a bíró indítványozta, hogy „Vogel József 15.000 koronás ajánlata fogadtassék el, mert a múlt gyűlés határozatához képest nagyobb kiadásba nem kerül. Miután a község megszavazott 10.000 koronát, báró Berg Gusztáv hagyománya 2000 korona, Vető István és neje ajándéka 3000 korona, így a kiviteli 15.000 korona fődözve van.” Seligmann Kelemen előadta, hogy „... mindkét nemes ajándékozónak az volt az óhaja, hogy egy szép milleniumi kápolna emeltessék, a hol örök álmaikat fogják aludni”, ezért felkérte a képviselőtestületet, hogy tekintsék az ajándékozók ezen szándékát, és ennek figyelembe vételével hozzanak határozatot. A képviselőtestület végül Bánszky Mihály első tervét fogadta el, amelynek kivitelezésére Vogel Józsefet kérte fel. A munkák ellenőrzésére bizottságot hoztak létre, amelynek tagjai az előljáróság mellett Seligmann Kelemen, Vargyas József, Rozsits János, és Cserpes József voltak. Az építkezés befejezésének határidejeként 1908. június 15-ét jelölték meg.²⁷ Az új kápolna kapuja fölé végül az ezredévi ünnepek után tizenkét évvel kerülhetett föl az emléktábla: „MAGYARORSZÁG EZERÉVES FÖNNÁLLÁSÁNAK EMLÉKÉRE EMELTETTE KAPUVÁR KÖZSÉG 1908”.

A képviselőtestület szeptember elején megtartott rendkívüli ülésén az e hónap 20-ra tervezett kápolnaszenteléssel kapcsolatos ünnepség megrendezéséről tanácskoztak. A közbejött akadályok miatt azonban a felszentelést szeptember 27-re kellett halasztani.²⁸ A Rábaközi Közlöny 1908. október 1-i számában részletes cikk jelent meg a szertartásról, „...mely alkalommal a vidékről is számosan bejöttek. Az ünnepélyes aktus de. 10 óra tájban vette kezdetét. A hívők ezrei ¾10 óra tájban indultak a templomból nagyszámú pappal az élen egyházi zászlókkal a felszentelendő kápolnához. A menet élén a kath. legényegyesület és a tűzoltóegyesület haladt. A tűzoltók kordont is vontak hogy a rend fenntartásával megbízott pipabíráknak így segítségére legyenek. Míg a hívők hosszú sora

²⁶ Uo. 1908. február 8.

²⁷ Uo. 1908. március 4.

²⁸ Rábaközi Közlöny (= RK), 1908. szeptember 17.

énekelve a templomhoz²⁹ közeledett, azalatt az úri közönség a kápolna ajtaja előtt foglalt helyet. Kapuvár és a vidék intelligens közönsége volt meghíva az egyházi szertartásra. Sopronból Hajas Antal alispán és dr. Vogel József megyei főorvos volt jelen. A menetet Németh János prépost plébános fogadta, aki aztán a segédkező papsággal mindjárt elkezdte az egyházi szertartást. A templomot kívülről megkerülve felszentelte a szükséges imák elmondása közben. Majd rákerült a sor a templom belsejére is. Szentelt vízzel való meghintés és előírt imák elmondása után a felszentelési aktus befejezést nyert. A felszentelés után Farkas Sándor bogoszlói esperes, kerületi esperes szentbeszédet mondott. Farkas Sándor mint szónok ismeretes. Vasárnapi alkalmi beszéde azonban igazi mestermű volt, amelyet a rengeteg számú közönség előtt legmélyebb áhítatban tartott. A szentbeszéd befejezése után mise volt a kápolnában, melyet Németh János czelebrált nagy papi segédlettel.”³⁰ Az egyházi szertartást délután 1 órakor a kaszinóban díszbéd követte.³¹

²⁹ A cikk írója értelemzavaróan többször is templomnak nevezi a felszentelelendő kápolnát.

³⁰ RK, 1908. október 1.

³¹ Június 13-a, Páduai Szent Antal napja Kapuvárnak a 18. század óta fogadott ünnepe. A tagosítás során lebontott régi kultuszhely, az Osliba vezető út (a mai Veszékényi út) mellett állott Páduai Szent Antal, Szent Vendel és Szent Lénárd tiszteletére szentelt fogadalmi kápolna hiánya lehetett az oka, hogy a második temetőkápolnát már nem a Szent Kereszt felmagasztalása, hanem a város védőszentje, Páduai Szent Antal tiszteletére szentelték fel.

4. kép. A Bánszky Mihály tervei szerint felépült millenniumi kápolna a kapuvári temetőben.
(Csiszár Attila felvétele, 2005.)

A kápolna hivatalos átvételére egy hónappal később került sor. Az átvételnél Kapuvár község előljáróságának megbízottja, Keleti Izsó főmérnök és a kápolnát építő Vogel József mérnök, építési vállalkozó volt jelen³² (4. kép).

A kápolna teljes felszerelése, belső kifestése elhúzódott. 1929-ben az egyházközség két új harangot öntetett Sopronban a Seltenhofer cégnél. A 82 kg súlyút Szent András és Pádúai Szent Antal, a 43 kg súlyút pedig a Boldogságos Szűz Mária és Szent Erzsébet tiszteletére szentelte föl Papp Kálmán esperes, soproni városplébános.³³ Ugyanezen évben került sor a kápolna belsejének díszítőfestéssel való ellátására. A munkálatokra Della Pietra Steiner Antal soproni festővel kötöttek szerződést, aki a kápolna neogótikus stílusához alkalmazkodva, a hajó falait kváderezéssel, a szentélyt pedig vöröses színű festett drapériával díszítette. A boltozat négy nagyobb mezejébe az evangélisták jelképei kerültek. A

³² RK, 1908. november 1.

³³ RkPLK, Iktatott iratok, 27/1929.

belső dekorálás 600 pengőt emésztett fel, amely összeget teljes egészében Soós Géza hercegi jószágkormányzó ajánlotta fel.³⁴ A festett ólomüveg ablakokat az uradalmat bérlő báró Berg család tagjai, Kapuvár község, Pesty Béla uradalmi főintéző és neje, Meiszner Amália, valamint Hegyfalusi Sugár Sándor csornai nagybérlő, a Sopronmegyei Első Takarékpénztár elnöke ajándékozták.

Közleményem remélhetőleg hozzájárul Kapuvár kevésbé kutatott településtörténete egy fehér foltjának eltüntetéséhez. További források felbukkanásával talán sikerül tisztázni az egykori anyaegyház,³⁵ Babót 17–18. századi temetőjének a helyét is, ahová eddigi ismereteink szerint egykor Kapuvár, Garta és a hagyomány szerint Szárföld népe is temetkezett, valamint jobban megismerni a kapuvári, templom körüli, 18. századi temető történetét, amelyekről sajnálatos módon ma sem tudunk többet, mint amennyit Faragó Sándor 1964-ben a Soproni Szemle hasábjain közölt.

³⁴ RkPLK, Iktatott iratok, 2/1929.

³⁵ A babóti Szent Mihály plébániatemplom 1680-ig Kapuvár anyaegyháza volt. ELGyPL, 1. Egyházmegyei Hatóság iratai, e. Canonicae Visitationes, Kapuvár, 1697. Közli: Varga Imre: A rábaközi főesperesség egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1696–97-ből. Arrabona 14. (1972), 283–315.